

Kasteel Keukenhof: huis en haard

Jaarboek kasteel Keukenhof
Bijdragen tot de geschiedenis van het kasteel
en het landgoed
VIII

Eerder verschenen in de reeks *Jaarboek kasteel Keukenhof*:

- I *Keukenhof: een kasteel aan de duinrand* (2007)
- II *Kasteel Keukenhof: uit porseleinkamer en boekentoren* (2008)
- III *Kunst, natuur en techniek op en rond kasteel Keukenhof* (2009)
- IV *Zeehelden, kooplieden, lords en ladies op kasteel Keukenhof* (2010)
- V *Dagboek van een reis naar Japan (1855), waaiers en Amerikaanse meisjesboeken op kasteel Keukenhof* (2011)
- VI *Globes, oorkonden en botanica op kasteel Keukenhof* (2012)
- VII *Kasteel Keukenhof: schilders en schrijvers* (2013)

Kasteel Keukenhof: huis en haard

Hilversum
Verloren
2015

Het *Jaarboek kasteel Keukenhof* is gewijd aan de geschiedenis van het kasteel en het landgoed en bevat bijdragen met betrekking tot deze onderwerpen in de ruimste zin.

Redactiesecretaris:

Ignus Maes
Keukenhof 1
2161 AN Lisse

Redactie: Dr. Gerard Jaspers
Drs. Arendie Herwig-Kempers

Het bestuur van de Stichting Kasteel Keukenhof:
Herman Hollander, voorzitter
Robert van der Mark, penningmeester
Jack de Vroomen, secretaris

Website: www.kasteelkeukenhof.nl

Deze uitgave werd financieel ondersteund door: Van Lynden Society te Lisse, drs. Annechien Bertheux-Graatsma, Du Prie bouw&ontwikkeling b.v. te Leiden en Stichting Kasteel Keukenhof.

De foto's zijn gemaakt door Rob Kind, tenzij anders wordt vermeld.

Op de omslag: gezicht vanuit de dakkapel richting de heuvel Meerzicht van de Nieuwe Plantage; op de achterzijde, het wapenrek in de Herenkamer, en Uitzicht op het kasteel vanaf de berg Meerzicht door de 'knoop van Tajiri'.

ISBN 978-90-8704-559-3

© Stichting Kasteel Keukenhof & Uitgeverij Verloren

Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

www.verloren.nl

Omslagontwerp: Robert Koopman, Hilversum

Typografie: Rombus, Hilversum

Druk: Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoud

Ten geleide GERARD JASPERS	7
De Nieuwe Plantage in de tuin- en parkaanleg van landgoed Keukenhof RONALD VAN IMMERSEEL EN PETER VERHOEFF	15
Het wapenrek in de Herenkamer van kasteel Keukenhof ANNECHIEN BERTHEUX in samenwerking met JAN PIET PUYPE	28
Een bijzonder kamerscherm uit kasteel Keukenhof GERARD JASPERS	54
De <i>Encyclopédie</i> van Diderot en D'Alembert in de bibliotheek van kasteel Keukenhof GERARD JASPERS	59
Beschouwing van Keukenhofs schouwen LEO WEVERS	76
De kachels en fornuizen in kasteel Keukenhof MARIA VAN VLIJMEN	97
Over de auteurs	126

Ten geleide

De titel ‘Huis en haard’ van dit achtste *Jaarboek kasteel Keukenhof* behoeft wellicht enige toelichting. Zoals bij de eerdere jaarboeken het geval was, is ook dit keer getracht in de titel een groot gedeelte van de inhoud van dit jaarboek samen te vatten. En evenmin als in de eerdere jaarboeken is dit ook nu niet geheel gelukt. Immers, het interessante artikel dat de historische achtergrond van de ‘Nieuwe Plantage’ nader beschouwt, kon niet in deze titel gevat worden. Daar staat tegenover dat de overige artikelen, die een aantal aspecten van het kasteelinterieur belichten, probleemloos wel onder deze titel passen. Het begrip ‘Huis’ heeft uiteraard betrekking op de drie artikelen die het kasteelinterieur in heden en verleden tot onderwerp hebben. Dat is in de eerste plaats het in een traditioneel kasteel obligatoire wapenrek, dat in ons kasteel de Herenkamer siert. Het wordt op zeer deskundige wijze beschreven door drs. Annechien Bertheux-Graatsma in samenwerking met de heer Jan Piet Puype, een nationale coryfee op het gebied van de historische wapenkunde.

Twee andere artikelen in dit jaarboek hebben eveneens betrekking op het kasteelinterieur. In de eerste plaats betreft dit het sieraad van de Keukenhofbibliotheek, de 35-delige historische encyclopedie van Diderot en D’Alembert in de Herenkamer. Meer dan 3.000 prenten in dit monumentale werk illustreren de talloze ambachten die in deze *Encyclopédie* aan de orde komen. Extra interessant is dit werk door het feit dat wij hier met een achttiende-eeuwse Italiaanse roafdruk te maken hebben.

Nóg monumentaler en nóg kostbaarder is het uit dezelfde tijd als deze encyclopedie daterende unieke, zesdelige, Franse kamerscherm, waarop de schilder Charles Cozette de drie belangrijkste paleizen van Lodewijk XV heeft afgebeeld. Graaf Carel had het met andere kostbaarheden in zijn Brabantse ‘toevluchtsoord’ te Sint Michielsgestel ondergebracht. Helaas werd dit unieke stuk uit de nalatenschap van Graaf Carel in 2005 op een kunst- en antiekveiling te Amsterdam onder de hamer gebracht. Dat dit kunstwerk bij Sotheby’s in Amsterdam voor liefst bijna anderhalve ton van eigenaar verwisselde is voor ons, achterblijvers, een schrale troost. Ofschoon het dus niet meer ‘onder ons’ is, rechtvaardigt de unieke schoonheid van dit kamerscherm de beschouwing die er in dit jaarboek aan wordt gewijd.

Meer troost biedt daarentegen de behaaglijke warmte van het kasteel, waarover bericht wordt in de beide artikelen, waarop het begrip ‘Haard’ in de titel van dit jaarboek betrekking heeft. De eerste van deze twee bijdragen handelt over de 21 fraaie, historische kachels en fornuizen in het kasteel; het is van

de hand van de conservatrice van het voormalige Kachelmuseum te Alkmaar, dat kortelings wegens gebrek aan subsidie moest sluiten. Een haard zonder de daarbij behorende schouw is zeker op een kasteel een onmogelijkheid. Het tweede hier genoemde artikel behandelt de fraaie schouwen die bij deze haarden behoren en die te vinden zijn in het interieur van de verschillende kamers en salons van het kasteel. Het was de drie jaar geleden op 82-jarige leeftijd overleden, veelzijdige conservator Henk Rijken die een begin had gemaakt met de beschrijving van deze schouwen. Onze restauratie-architect, ir. Leo Wevers, heeft deze bijdrage op een wijze voltooid die van grote vakkennis getuigt.

De activiteiten in 2013 en 2014 op en rondom het kasteel

In de inleiding van ieder jaarboek wordt aandacht besteed aan de verschillende Keukenhofactiviteiten van de afgelopen tijd. Daarmee is met deze reeks jaarboeken een kasteelkroniek vanaf 2007 tot heden ontstaan. Dit is een van de positieve voortvloeijsels uit de in 2006 genomen beslissing om geen ‘compleet’ Keukenhofboek samen te stellen, maar in het kader van de mogelijkheden jaarlijks een boek te wijden aan bepaalde aspecten van de geschiedenis van het kasteel en het landgoed. Met dit jaarboek heeft men inmiddels een achtdeilig werk over kasteel Keukenhof in handen dat meer dan 1.100 pagina's telt!

De activiteiten op Keukenhof in de jaren 2013 en 2014 zijn in verschillende categorieën in te delen. Het betreft zowel educatieve als recreatieve activiteiten en manifestaties op cultureel gebied. Voorts werd er op en rond het kasteel en de Hofboerderij gebouwd en gerestaureerd. Tenslotte vermelden wij de komst van enkele buitenlandse bezoekers naar het kasteel alsmede een bijzonder jubileum.

Van Hofboerderij tot Poelepetaat, Groene Bol en Tante Alie

Sinds 27 juni 2014 is het Keukenhofcomplex uitgebreid met een kinderboerderij, de Poelepetaat genaamd. Daarvoor werd een voormalige stal van de Hofboerderij grondig verbouwd om konijnen, cavia's en soortgelijk gedierte te herbergen; bovendien werden de omliggende weidegronden geschikt gemaakt voor de tot de veestapel van de Poelepetaat behorende Shetlandpony's, schapen, (mini)varkens en het overige jongvee. Het aantal bezoekers nam van week tot week toe, zodat nu reeds kan worden vastgesteld dat de Poelepetaat een succesnummer op Keukenhof is.

In een nabijgelegen stal van de eeuwenoude Hofboerderij werd in oktober 2014 het Natuur- en Milieu-educatiecentrum ‘De Groene Bol’ geopend. De belangrijkste doelstelling van dit centrum is de bevordering van de kennis van natuur, milieu en duurzaamheid. De eerste activiteit had de paddenstoelenwereld tot thema. De presentatie werd gehouden door Co en Agaat Mesman, aan wie wij een fraai geïllustreerd artikel over de paddenstoelenvegetatie op het land-

goed in het *Jaarboek kasteel Keukenhof VI* (2012) te danken hebben. Ook aan het leven van bijen werden in dit centrum reeds educatieve activiteiten gewijd.

Een ander gedeelte van de oude Hofboerderij werd in augustus 2014 onder de naam ‘Tante Alie’ in gebruik genomen als restaurant. Deze naam refereert aan Alie Stroombergen, de legendarische kokkin van de kasteelbewoners. Dat ‘Tante Alie’ in een behoefte voorzag, bleek weldra uit de vele Keukenhof-bezoekers, die haar van meet af aan wisten te vinden.

Culturele manifestaties

De niet aflatende inzet van de leden van de Stichting Kasteel Cultureel resulteerde ook in de jaren 2013 en 2014 in telkens tien winterconcerten, die gegeven werden in de unieke ambiance van het Koetshuis, waar men een uitstekende akoestiek heeft. De goede samenwerking met het Koninklijk Conservatorium in Den Haag en het Prinses Christina Concours garandeerde ook nu weer een voortreffelijk niveau van deze concerten. Intussen heeft de Stichting Kasteel Cultureel naast het klassieke repertoire ook andersoortige concertseries op haar programma gezet, waaronder fado- en tangoconcerten. Ook hierbij was de publieke belangstelling zeer groot, wat overigens ook gold voor het kleinkunstprogramma met mooie en grappige Nederlandstalige liedjes dat op 19 mei 2015 werd uitgevoerd door het befaamde duo Joop (Visser) en Jessica (van Noord).

Naast deze muzikale manifestaties vonden er op het landgoed en in het kasteel diverse tentoonstellingen plaats. Daarvan trok de expositie in de buitenlucht van beelden door het Atelier Joep van Lieshout nationale aandacht. De geëxposeerde kunstwerken van de groep kunstenaars rond de naamgever van dit atelier bleken veelal uitbeeldingen te zijn van uitvergrote, geïsoleerde menselijke lichaamsdelen. Ze werden door de kunstenaars van een gebruiksfunctie voorzien. Deze trokken niet alleen talrijke bewonderaars aan, maar er kwam ook een actie van treinmachinisten tegen een van deze kunstwerken, die de nationale pers haalde. Het betrof het dichtbij de spoorlijn Haarlem-Leiden geplaatste torso-met-barfunctie ‘Lady in red’. Omdat machinisten regelmatig met verminkte suïcideplegers geconfronteerd worden, protesteerden zij heftig tegen de plaats van dit torso binnen hun gezichtsveld. De oplossing werd gevonden in de verplaatsing van de ‘Lady in red’ naar een minder prominente plek op het landgoed.

De geëxposeerde kunstwerken van de Japans-Amerikaanse kunstenaar Shinkichi Tajiri vertonen eveneens een geheel eigen stijl. Tajiri’s werk, tentoongesteld in de Nieuwe Plantage, bestond vooral uit variaties op het motief ‘knoop’ (afb. 1). Het verdient vermelding dat de expositie van het werk van Tajiri werd geopend door de Japanse ambassadeur in Nederland. Zie ook de paragraaf Buitenlandse bezoekers.

In 2014 werd een begin gemaakt met de inrichting van de kasteeltuin als beeldtuin met de beelden die het landgoed in eigen bezit heeft. Op 14 januari van dat jaar werd het eerste ‘eigen’ beeld onthuld bij gelegenheid van het vijfjarig

Afb. 1 De tentoongestelde werken van de Japans- Amerikaanse kunstenaar Shinkichi Tajiri worden gekenmerkt door 'de knoop' als centraal motief. Hij ziet daarin het symbool van eenheid, harmonie en verzoening. Foto: Ignus Maes.

Afb. 2 De rondgang bij de tentoonstelling 'Verborgene verhalen' langs de sfeervolle foto's die Eric de Vries van het kasteelinterieur maakte, had als 'hoogtepunt' de zolder van de hoofdstoren. Foto: Eric de Vries.

bestaan van de Van Lynden Society.¹ Deze ‘eersteling’ is een fraaie bronzen sculptuur van de beeldhouwer Nic Jonk, *Nereïde op Triton*.² Het beeld heeft een plaats gekregen in de tuin voor het kasteel en is duidelijk zichtbaar vanaf de Stationsweg.

In dit hoofdstukje cultuur dienen ook de bijzonder fraaie foto’s te worden vermeld die men van 8 maart tot 10 mei 2015 kon bewonderen bij een rondgang door het kasteel onder de titel ‘Verborgene verhalen’. Voor deze route had Eric de Vries op een subtiele wijze schijnbaar onooglijke hoekjes van het kasteelinterieur gefotografeerd. Deze verborgen schatten onthulde De Vries op verrassende wijze dankzij zijn gevoel voor detail, licht en perspectief. Hij bood hiermee de deelnemers aan deze rondgang door middel van zijn zeer sfeervolle foto’s een geheel nieuwe kijk op de charme en de intimiteit van het kasteelinterieur (afb. 2). Het was voor de deelnemers aan een dergelijke rondgang steeds weer een unieke ervaring, waarvoor zij de fotograaf Eric de Vries, die als ‘wegwijzer’ optrad, oprecht dankten.

Bouw- en restauratie-activiteiten

Tot de meest in het oog lopende bouw- en restauratie-activiteiten van de afgelopen twee jaren behoort in de eerste plaats de nieuwe entree tot landgoed en kasteel. Het gebouw dat ‘het glazen huis’ genoemd wordt, was reeds in het Overijsselse in gebruik geweest. Het kon in Lisse gerecycled worden tot zijn huidige functie van kantoorgebouw annex bezoekerscentrum. De nieuwe, overzichtelijke toegangsweg en het ruime parkeerterrein maken de verkeerssituatie veel veiliger dan voorheen.

De de hoofdtoren en de tweede verdieping van het kasteel ondergingen een ingrijpende restauratie. Hoe noodzakelijk dit was, bleek pas echt, toen tijdens de werkzaamheden aan het licht kwam dat het schilddak van de hoofdtoren ten dele ernstig verrot was. Interessant was dat bij deze restauratie allerlei namen en opmerkingen (op balken geschreven en in het lood gekrast) tevoorschijn kwamen van timmerlieden en loodgieters die in de jaren 1864 tot 1928 aan deze toren werkzaam waren geweest. Na de daken en de goten kregen ook de kamers op de tweede verdieping een opknapbeurt. In ‘de goede oude tijd’ was dit de plek waar mevrouw Gilberte van Lessen-Hermans, als gouvernante van Irene baronesse van Lynden en als huisbewaarster van het kasteel, haar domicilie had. De Van Lessenkamer zal in de toekomst geschikt gemaakt worden voor museale doeleinden.

1 Dit is een exclusief platform dat bedrijven nauw wil betrekken bij landgoed Keukenhof. De inkomsten en opbrengsten van de door deze society georganiseerde activiteiten komen ten goede aan het landgoed Keukenhof. Dankzij de Van Lynden Society kon bijvoorbeeld in 2012 een middeleeuws handschrift in de Keukenhof bibliotheek worden teruggeplaatst, nadat het daaruit was verkocht door de Brabantse erfgename van Graaf Carel (vgl. het artikel ‘De terugkeer van een middeleeuws handschrift in de bibliotheek van kasteel Keukenhof’, in: *Jaarboek kasteel Keukenhof* VII (2013), p. 60-77).

2 De stijl van de beeldhouwer Nic Jonk (1928-1994) wordt gekenmerkt door vloeiende, gladde rondingen en abstraherende vormen, zoals men die ook bij het brons *Nereïde op Triton* ziet.

Buitenlandse bezoekers

De opening van de tentoonstelling van kunstwerken van Shinkichi Tajiri werd al gememoreerd: de ambassadeur van Japan in Nederland kwam er speciaal voor naar kasteel Keukenhof. Dit evenement werd echter overtroffen op 23 maart 2014 door het bezoek aan het kasteel van de president van de Volksrepubliek China en zijn vrouw, die daarbij vergezeld werden door koning Willem Alexander en koningin Maxima. Mevrouw Peng Liyuan, de echtgenote van de president, doopte bij die gelegenheid een nieuw gekweekte tulp. Deze kreeg de naam ‘Cathay’, de naam voor China in de tijd van de V.O.C. (afb. 3).

Dat kasteel Keukenhof zich mag verheugen in nog meer buitenlandse contacten bleek uit het bezoek dat het Zwitserse echtpaar Suter-Raeber in mei 2014 aan het kasteel bracht. Mevrouw Suter is de dochter van Willi Raeber, de grote Caspar Wolf kenner. Het was Willy Raeber die de Zwitserse Alpenschilderijen uit de Blauwe Salon in 1946 van de Amsterdamse kunsthandel Douwes naar Zwitserland bracht en een standaardwerk over Caspar Wolf schreef. Het echtpaar Suter-Raeber was zeer enthousiast en toonde zich uiterst dankbaar voor de geboden gelegenheid om in de Blauwe Salon de schilderijen van Caspar Wolf in de vorm van de voortreffelijke reproducties te mogen zien. Nu konden zij zich een goede voorstelling maken van de situatie, zoals die vóór

Afb. 3 Voor de naamgeving van een nieuw gekweekte tulp, Cathay, kwam de president van de Volksrepubliek China, begeleid door koning Willem-Alexander en koningin Maxima, op 23 maart 2014 naar kasteel en landgoed Keukenhof. Foto: Rob van der Linden.

1943 was. In 2013 had reeds het echtpaar Allemann dat in Muri, de geboorteplaats van Wolf, het Caspar-Wolf-Kabinet beheert, een al even enthousiast bezoek gebracht aan het kasteel, met name aan de Blauwe Salon, waarvan de wanden tot 1943 met meer dan 90 schilderijen van Caspar Wolf waren bedekt.

Tenslotte

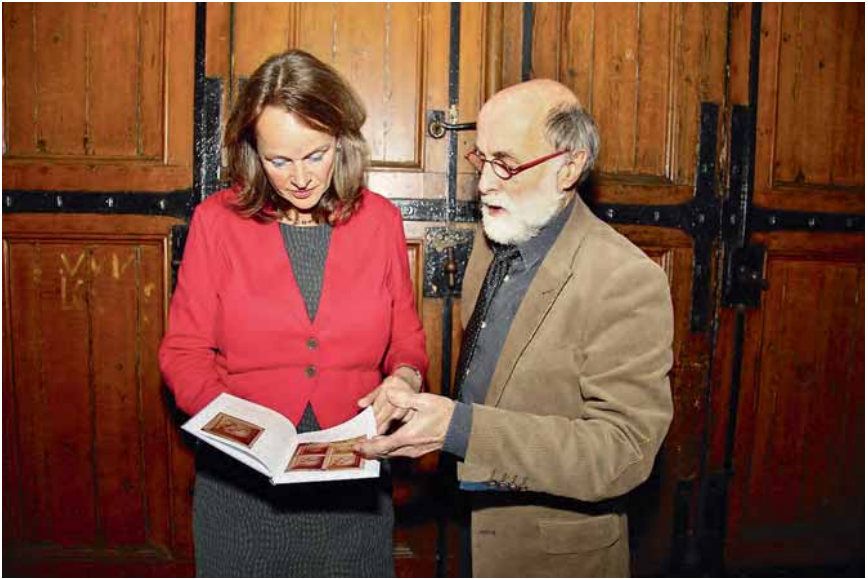
Er blijven nog twee zaken die hier gememoreerd moeten worden. In de eerste plaats is dat de honderdste verjaardag op 20 maart 2015 van barones Anna Cecilia Wittert van Hoogland-van de Poll. Zij was als twintigjarige Heemstedse jonkvrouwe in 1935 met Graaf Carel getrouwd. In 1939 werd haar dochter Irene Aurelia Elisabeth geboren.³ In 1940 werd het huwelijk van Anna Cecilia van de Poll ontbonden. Zij hertrouwde in 1942 met Everhard Bonifacius Frederik Reyndert baron Wittert van Hoogland (1905-1987). De laatste jaren bezocht de in Den Haag wonende mevrouw Wittert regelmatig kasteel Keukenhof, onder andere bij de presentatie van de jaarboeken. Het past in dit beeld dat zij haar honderdste verjaardag temidden van haar familie op Keukenhof heeft gevierd (afb. 4).

Tot besluit van het ‘Ten geleide’ bij dit achtste jaarboek willen wij allen hartelijk danken die met hun hulp en steun deze reeks hebben mogelijk gemaakt. De gemeente Lisse heeft altijd belangstelling getoond, en daarom is jaarboek VII

Afb. 4 Op 20 maart 2015 vierde mevrouw Anna Cecilia barones Wittert van Hoogland-van de Poll op het kasteel haar honderdste verjaardag. Foto: Hella Radic.

³ Na een veelbewogen leven overleed Irene barones van Lynden in 1999 te Céroux-Mousty (Waals-Brabant, België).

Afb. 5 De uitreiking van het zevende Jaarboek kasteel Keukenhof in november 2013 aan mevrouw A.W.M. Spruit, burgemeester van Lisse, door I.M. Maes. Foto Arie in 't Veld.

uitgereikt aan de burgemeester, mevrouw A.W.M. Spruit (afb. 5). Thans staan er veranderingen voor de deur. Zoals in de regionale pers op 17 maart 2015 werd bekend gemaakt, zullen per 1 januari 2016 de Stichting Kasteel Keukenhof en de Stichting Bloementoonstelling fuseren. De beide stichtingsvoorzitters zullen aftreden en plaats maken voor nieuwe functionarissen.

Na een periode van bijna 70 jaar zal de oorspronkelijke eenheid van het landgoed Keukenhof worden hersteld. Men zou hier het gevleugelde woord van Willy Brandt kunnen citeren: *Jetzt wächst zusammen, was zusammengehört*. Welke de verdere repercussies van deze herstelde eenheid zullen zijn voor de na de scheiding van 1949 ontstane situaties en initiatieven, zal de toekomst uitwijzen. De redactie van de serie *Jaarboek kasteel Keukenhof* wil daarbij niemand voor de voeten lopen en zal met deze uitgave haar activiteiten beëindigen. Daarbij wenst zij alle bij het gefuseerde landgoed Keukenhof betrokkenen voor nu en in de toekomst alle goeds!

Gerard Jaspers